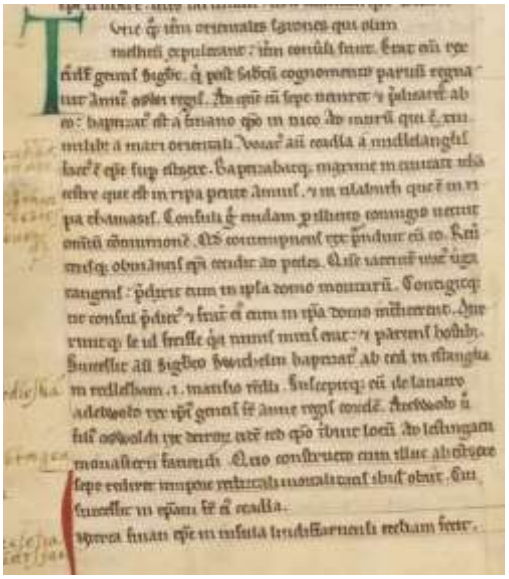
Masonluğun Eski Belgelerinden Biri: Leland Elyazması

Murat Özgen Ayfer
1986

Masonluğun eski belgeleri kapsamında olmak üzere bu çalışmada "Leland Elyazması" olarak anılan belge anlatılıyor.

Tarihi nedeniyle aslında günümüzde zor anlaşılır bir dille yazılmış olup sonradan çağdaş İngilizceye dönüştürülmüş olan bir metinden çevirerek yapmış olduğum bu çalışma, Mason Dergisi'nin 58-59. sayısında yayımlanmıştı. Göreceğiniz üzere, sade belgenin çevirisiyle yetinmemiştim; birtakım açıklamalar da gerekmişti.

Daha sonra bu belgeyle birlikte Masonluğun diğer iki önemli el yazmasını da Türkçeye çevirmiştim. Sonradan üç ü birden ***"Regius, Cooke ve Leland Elyazmaları"*** adı altında bir kitap olarak basılmıştı.

Bu makalede üzerinde biraz düzeltme yapıldı; görseller de sonradan eklendi.

GİRİŞ

Çağdaş Masonlukta bir "eski belge"den söz edildiğinde bu, genellikle Operatif Masonluk döneminden kalma bir el yazmasıdır. Bununla birlikte, Spekülatif Masonluğun ilk düzenli kuruluşunun 1717 yılında gerçekleştiği göz önünde tutularak, bu tarihten önce kaleme alınmış ya da basılmış diğer belgeler de birer eski belge olarak nitelendirilmiştir.

Birçok masonik kaynakta anlatılmış olduğu üzere; 1717 yılında Londra Büyük Locası kurulup Spekülatif Masonluk dönemi açıldığında, İngiltere'de böyle hayli eski belge varmış. Kıta Avrupası'nda ise Masonluğa ilişkin eski belge bulunmamaktaymış.

Bunun nedeni şöyle açıklanıyor: Operatif Masonlukta, mesleğe ilişkin hiçbir şeyin yazıya dökülmemesi geleneği, 18. yüzyıla gelininceye kadar Kıta Avrupası'nda büyük bir duyarlılıkla korunmuş. Bu gelenek yalnızca İngiltere'deki bazı masonlarca zaman zaman kırılmış. Dolayısıyla Kıta Avrupası'nda hiç bir belge olmamasına karşılık, İngiltere'de zamanla birçok belge birikmiş.

Öyle denilirse de sadece birkaç tane olmak üzere özellikle Almanca yazılmış birkaç elyazması ele geçirilmiştir.

Londra Büyük Locası kurulduktan sonra, yenilenen Masonluğun temel yasasının hazırlanmasına başlanınca, eski belgelerden de yararlanma gereksinmesi duyulmuş. Bunun için ülkedeki tüm eski belgelerin toplatılmasına girişilmiş. Ancak toplanmış olan belgeler 1718 yılında çıkan bir yangında kül olmuş.

Kimilerine göre bu yangın bir kazadır ve ne yazık ki bundan dolayı Masonluğun pek değerli eski belgelerinin hemen tümü yitirilmiştir. Kimilerine göre ise bu yangın, toplanmış olan eski belgelerin ortadan kaldırılması suretiyle, Spekülatif Masonluğun Operatif Masonluk ile olan bağlarının koparılabilmesini kolaylaştırmak için özellikle çıkarılmıştır.

Bu iddia pek akla yatkın görünmüyorsa da bir masonun anılarında, yangından iki yıl kadar sonra ele geçmiş bazı belgelerin şömineye atılarak yakılışını gördüğünü belirtmesi özellikle dikkati çeker.

İster bir kaza sonucu oluşmuş ister özellikle çıkarılmış olsun, bu yangından sonra Masonluğun hiçbir eski belgesi kalmamış bulunduğuna inanılmış.

Daha sonra ise, umulmadık ve beklenmedik yerlerden yine birtakım eski belgeler çıkmış.

Günümüze kadar bulunabilmiş olan bu eski belgelerin sayısı 60 dolayında.

Masonluğun eski belgeleri arasında en önemlisi, kuşkusuz, 1390 yılı dolaylarında kaleme alınmış olduğu sanılan, ancak dtüzenlenmesi sırasında kendinden daha eski kaynaklardan yararlanılmış olduğu içeriğinde de belirtilen “Halliwell-Phillips Belgesi”dir. Bu belgenin kendi başlığı REGIUS’tur. Tarih ve önem sırası bakımından bunu “Cooke Elyazması” izler. Bu çalışmanın konusu olan “Leland Elyazması” ise yazım tarihi bakımından üçüncü sırayı alır.

LELAND ELYAZMASI

Masonluğun eski belgeleri arasında Leland Elyazması, üzerinde en çok tartışılmış olanlarından biridir. Aynı zamanda kapsamı ve tarihçesi bakımından da en ilginç olanlarındandır.

Öte yandan bu belge, İngiltere’deki Masonluğun 15. yüzyıl ortalarındaki durumu hakkında da oldukça iyi bir genel fikir verir. Anlaşıldığına göre 15. yüzyıl’da İngiltere’de, Masonluğun içeriğindeki spekülatif öğeler haylice gelişmiş ve ilerlemiş durumdadır.

Leland Elyazması’nı kaleme alındığı tarihten sonra ilk ortaya çıkaran, ünlü İngiliz düşünürü **John Locke** olmuştur.

Pembroke Örlü Thomas Herbert’e (İngiltere’de ikinci derecede bir soylu unvanı) yazmış olduğu bir mektuptan anlaşıldığına göre, John Locke, bu belgeyi, 1696 yılında Bodlenian adlı kütüphanede çalışırken bir rastlantı sonucu ele geçirmiştir. Bundan dostu olan Pembroke Örlü’ne söz etmiş, o da konuyla çok İlgilenerek, kendisi için bu belgenin bir kopyasını çıkarması ricasında bulunmuştur.

Locke'un bildirdiğine göre, bu belge yaklaşık 160 yıllıktır yani 1535 yılı dolaylarında yazılmıştır. Ancak kendinden yüz yıl kadar daha eski olan asıl belgenin bir kopyasıdır. Böylelikle, özgün belgenin 1430'lu yıllarda kaleme alınmış bulunması gerekmektedir.

Belgenin içeriğinden anlaşıldığına göre, 15. yüzyıl ortalarında Kral 6. Henry (1422-1461), bunu doğrudan kendisi yazmıştır yani bu belge, diğerlerinden farklı olarak, bir mason locasıyla bağlantısı olan herhangi biri tarafından kaleme alınmamıştır.

Bundan yüz yıl kadar sonra bu elyazmasını sarayda bulan Kral 8. Henry (1509-1547), bir antikacı olan John Leland'dan bu belgenin bir kopyasını çıkarmasını istemiştir. Bu isteğin nedeni bilinmemektedir. Belgenin ele geçebilmiş olanı da işte bu kopya edilenidir.

Leland Belgesi'nin bir gerçek masonik belge olup olmadığı ya da bir masonik belge olarak kabul edilip edilemeyeceği, içeriğinin de gerçek olup olmadığı, 18. ve 19. yüzyıllarda hayli tartışılmıştır. Ünlü mason araştırıcı ve tarihçilerden Thory, Lessing ve Findel bu belgenin gerçek olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Fessler, Lenning, Preston ve Hutchinson ise, bunu bir gerçek masonik belge olarak savunmuşlardır.

Belgenin gerçek olmadığını ileri sürenler, özellikle bunun 18. yüzyıl ortalarına kadar hiç duyulmamış olmasını ve John Leland'ın daha önce yayınlanmış tüm çalışmaları arasında da yer almamasını kendi görüşlerinin somut bir kanıtı olarak ileri sürmüştür.

Buna karşılık ünlü masonik tarihçilerden George Oliver ve Robert Freke Gould, bir belgenin geç olarak ortaya çıkması nedeniyle uydurma sayılamayacağını belirterek, Leland Elyazması'nı gerçek bir masonik belge olarak benimsemişlerdir.

Leland Elyazması ile ilgili olmak üzere, John Locke'un 1696 tarihinde Pembroke Örlü'ne yazmış olduğu mektup da oldukça önemli ve değerlidir. Çünkü Locke, Ortaçağda kullanılmış olan eski İngilizce diliyle yazılmış olduğu için âdeta bir anlaşılmazlık örneği olan bu belgeyi, yer yer güncel İngilizcede karşılıklarım vererek açıklamış, ayrıca birçok ayrıntının daha kolay anlaşılabilmesi için de birtakım notlar eklemiştir. Aslında Pembroke Örlü'nün belgeyi anlayabilmesi için bu ekleme ve açıklamaları yapan Locke, çağımıza da ışık tutmuştur. Ancak mason olmadığı için, bazı yerlerde ufak tefek yanlışlıklar yapmaktan kaçınamamış, bazı yerleri de hiç anlayamamış olduğunu açıkça belirtmiştir.

Üzerinde bunca tartışma yapılmış olan Leland Elyazması, pek geniş kapsamlı bir belge değildir. Hepsi hepsi 11 soru ve bunlara verilmiş yanıtlardan oluşmaktadır. Anlaşıldığına göre, Kral 6. Henry, bir masona (büyük olasılıkla bir operatif masona değil eski bir kabul edilmiş masona) çalışmalarına ilişkin bazı sorular yöneltmiş ve her nedense hem sorularını hem de aldığı yanıtları not etmiştir.

Daha önce Cemil Sena Ongun bu belgeyi Oswald Wirth'in ***"Les Mysteres de l'Art Royal"*** adlı kitabından alarak Türkçeye çevirmiş ve bu çeviri Ekim 1966 tarihli Mason Dergisi'nde yayınlanmıştı. Ancak, çeviriden çeviri yapılmış olduğu için, özgün belge ile Cemil Sena'nın çalışması arasında epeyce fark bulunduğu dikkati çekiyor.

Aşağıdaki çeviri ise, aynı belgenin 1966 yılında dokuzuncu basımı yapılmış olan Mackey Ansiklopedisi'nde yer alan özgün metninden alınarak yapıldı. Gerekli görülen yerlere dipnot sayıları konuldu ancak tüm dipnotlar, "Açıklamalar" başlığı altında metnin sonuna eklendi.

BELGENİN TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

Kral Henry VI tarafından yazılmış olup ekselanslarının (1) emriyle ben antikacı John Lelande tarafından aynen kopya edilmiş bulunan, Masonluğun gizemleri üzerine bazı sorular ve bunların yanıtlan.

Bunlar aşağıdaki gibidir:

Soru: Bu ne olabilir? (2)

Yanıt: Bu doğanın bilgisidir. Onun içeriğindeki gücün ve özellikle işlemlerinin anlaşılmasıdır; sayıların, ağırlıkların ve ölçülerin bilgisi, insanların kullanmakta olduğu her şeye ve her türlü tutumlarına daha doğru bir yaklaşımla yönelmelerinin öğrenilmesi, bütün bunların üzerinde de konutların, diğer binaların ve insanlara yararlı olan her şeyin yapılmasının bilgisidir.

Soru: Nerede başlamıştır?

Yanıt: Batı'nın insanlarından daha eski olan Doğu'nun insanlarıyla başlamıştır. Batı'ya gelerek buradaki ilkel ve rahatsız insanlara rahatlığı getirmiştir.

Soru: Bunu Batı'ya kim getirmiştir?

Yanıt: Büyük tüccarlar olan Venedikliler(3) hem Doğu hem Batı'nın mallarının Kızıl-deniz ve Akdeniz yoluyla ticareti sırasında, önce Doğu'dan Venedik'e getirmişlerdir. (4)

Soru: İngiltere'ye nasıl gelmiştir?

Yanıt: Peter Gower (5) adlı bir Yunan, Mısır'da, Suriye'de, Venediklilerin Masonluğun temelini atmış oldukları her yerde, bilgilerini genişletmek için gezmişti. Masonların tüm localarına (6) girmeyi başararak çok şeyler öğrenmiş, dönüşünde Büyük Yunanistan'a (7) yerleşmişti. Yetkinleşmiş ve bilgelik güçleri edinmiş bir kişi olarak büyük ün kazanmış, Groton'da (8) büyük bir loca kurarak birçok mason yetiştirmişti. (9) Bunlardan bazıları Fransa'ya giderek orada birçok mason yetiştird; buradan da zamanla bu sanat İngiltere'ye geçti. (10)

Soru: Masonlar sanatlarını başkalarına açıklar mı? (11)

Yanıt: Peter Gower, öğrenmek için gelenleri önce yapar (12) ve ardından eğitirdi; tüm diğerleri hep böyle doğru olmuştur. Bununla birlikte masonlar her dönemde, genel olarak insanlara yararlı olabilecek gizemlerini, onlara zaman zaman hep aktarmıştır. Kötü ellere geçerse zararlı olabilecekleri veya locaya katılıp onun ortak tekniğini kavramaksızın yarar sağlamayacak olanlarını ya da kardeşleri birbirlerine daha sıkı bir şekilde bağlayıcı nitelikte olanları, kardeşliğin ortak yararlarını ve çıkarlarını gözeterek başkalarından saklamışlardır.

Soru: Masonlar insanlara hangi sanatları öğretmiştir?

Yanıt: Bunlar tarım, mimarlık, astronomi, geometri, aritmetik, şiir, kimya, kamu yönetimi ve din sanatlarıdır. (13)

Soru: Nasıl oluyor da masonlar diğer insanlardan daha çok öğretici olabiliyor?

Yanıt: Onlar, kendi kendilerine yeni sanatları keşfetme sanatına da sahiptir. Bu onların çıkarlarını ve ünlerini korur. Sır saklama sanatını gizli tutarlar. (14) Böylece onlar için dünyada gizli hiç bir şey kalmaz. Mucizeler oluşturma ve gelecekteki şeyleri önceden bilme sanatını da saklarlar; böylelikle bu sanatların hasta kişilerce (15) kötü sonuçlar verecek şekilde kullanılmamasını sağlarlar. Bunların yanı sıra değişimler sanatını (16), abrak yeteneğini kazanmanın yolunu (17), korku ve umut etkileri altında kalmaksızın iyi ve yetkin olma hünerini (18) ve masonların evrensel dilini saklarlar.

Soru: Bu sanatları bana öğretirler mi?

Yanıt: Evet, buna yaraşır ve öğrenmeye yetenekli olursanız.

Soru: Tüm masonlar diğer insanlardan daha çok şey mi bilir?

Yanıt: Pek öyle değil. Onların yalnız diğer insanlara oranla, öğrenmek için daha çok fırsat ve hakları vardır. Birçoğunun ise kapasitesi yetersizdir; birçoğu da tüm bilgileri edinmek için bir ön koşul olan endüstriye (19) karşıdır.

Soru: Masonlar, diğerlerinden daha iyi insanlar mıdır?

Yanıt: Bazı masonlar, diğer bazı insanlar kadar erdemli değildir. Fakat çoğunlukta, mason olmasalardı olabileceklerinden daha iyidirler.

Soru: Masonlar söylendiği gibi birbirlerini derinden mi sever?

Yanıt: Evet, çok. Zaten başka türlü de olamaz. İyi ve doğru insanlar yekdiğerlerini de hep böyle bildikleri için, onlara her zaman sevgiyle bağlanırlar ve daha iyi oldukça bu da artar.

Sorular ve yanıtlar burada sona ermiştir. (20)

AÇIKLAMALAR

(1) Leland'ın burada sözünü ettiği ekselans (İng: Highness), Kral 8. Henry'dir. O tarihlerde krallar için henüz "majeste" terimi kullanılmazdı. Anlaşıldığına göre 8. Henry, kral olduktan sonra sarayda bulduğu bu belgenin aslına uygun olarak kopya edilmesini istemiştir. John Leland'ın antikacısı olarak yanında çalışmakta olduğu kralından bu belgeyi kopya etme ricasında bulunmuş olması da olasıdır.

(2) Metindeki bu ilk sorudan, özgün belgenin bundan önce en az bir sayfası daha olduğu izlenimi çıkmaktadır. Önce Masonluk hakkında biraz konuşulmuş ve masonların bazı gizemleri olduğuna değinilmiş olmalı ki, "Bu ne olabilir?" diye bir soru ortaya çıkmaktadır.

(3) John Locke'un da açıklamış olduğu üzere burada "büyük tüccarlar" olarak Fenikeliler yerine yanlışlıkla ya da bir bilgi noksanının ürünü olarak Venediklilerdenilmiştir.

(4) Burada "Venedik" ile aslında bugünkü İtalya'nın nitelendirilmiş olması gerekmektedir. Nitekim bir sonraki sorunun yanıtı, bu konuya biraz açıklık getirmektedir. Soruları yanıtlayan kişi doğrudan Operatif Masonluktan değil, Operatif Masonluğun içeriğindeki spekülatif öğelerin çok eski kaynaklarından söz etmektedir.

(5) Bu yanıtın tamamı okunduğunda da kolayca görülüyor ki, burada "Peter Gower" adıyla anılan kişi Pisagor'dur. Konu hakkında hemen hiç bilgisi olmayan 6. Henry'nin "Pythagoras" adını İngilizceye uyarlayarak Peter Gower şeklinde yazmış olması oldukça doğaldır.

(6) Pisagor'un yaşamış olduğu dönemde "mason locası" diye bir şey söz konusu olamaz. Burada mason locası olarak nitelendirilen, Antik Çağda Mısır, Mezopotamya, Filistin ve İran'da yerleşik eski ekollerdir. Nitekim Pisagor'un, eski misterlerin öğretildiği bu ezoterik ekollerden birçoğuna girmiş hatta Hermes mabetlerinde bile yıllarca bulunmuş olduğu bilinmektedir.

(7) Özgün metinde "Gretia Magna" terimi kullanılmaktadır. Antik Çağda Yunanlar bugünkü İtalya'nın güneyinde büyük bir koloni kurmuş ve buna Büyük Yunanistan anlamına gelen Gretia Magna adını vermişlerdir.

(8) Özgün metinde "Groton" olarak geçen yer, Pisagor'un yerleşmiş olduğu Kroton'dur. İtalya Yarımadası'nın güneydoğu ucundaki bu eski kent Batı dillerinde çoğunlukla "Crotonne" olarak geçer.

(9) Pisagor'un yetiştirmiş olduğu kişilerin "mason" olamayacağı kuşkusuzdur. Çağımızın terminolojisi bakımından Pisagor'un öğrencilerine "mason" denilmesi yadırganmayabilir. Ancak 15. yüzyılda mason terimi, inşaatçılık mesleğinden olanlar için henüz ancak bir-iki yüzyıllık geçmişi olan bir sıfattır. Bu bakımdan Leland Belgesi'de meslekle ilgisi olmayan kişilerin de mason olarak nitelendîrilişi, sonradan (18. yüzyılda) çok eleştirilmiş ve konu bu belgenin uydurmaca olduğu iddialarına kadar varmıştır.

(10) Leland Belgesi'nin sert eleştirilere uğramasının nedenlerinden biri de, Masonluğun İngiltere'ye Fransa kanalından geçmiş olduğunu belirten bu cümledir. Özellikle 18. yüzyılın masonik yazar ve araştırmacılarından bazılarınca, Operatif Masonluğun İngiltere'ye gelişi Fransa kanalıyla değil, kuzeyden ve İskoçya kanalıyla gerçekleşmiştir.

(11) Bu soru da özgün belgenin bulunmayan bir önceki sayfasının olması gerektiğini göstermektedir. Orta Çağda masonlar, mesleklerini "sanat" sözcüğüyle tanıtlardı. Bu tanıtlayış daha sonra da sürmüştür. Ancak, Masonluk hakkında hemen hiç bilgisi olmayan kralın bunu bilmesi beklenemez. Demek oluyor ki bu diyalogun öncesinde "sanat" sözcüğü de geçmiştir.

(12) "Yapmak" sözcüğü ya da daha geniş olarak "mason yapmak" terimi, tarih boyunca "tekris etmek" ya da "tekristen geçirmek" anlamına gelmek üzere kullanılmıştır. Aynı anlamdaki kullanım, günümüz için de geçerlidir.

(13) Burada bir abartma dikkati çekiyor. Aslında soruyu yanıtlayan eski çağların yedi bağımsız biliminden söz etmiş olmak istese gerek. Fakat kralın gözünde Masonluğu ululaştırmak için kapsamı hem genişletmiş hem de biraz değiştirmiş.

Bu konuya John Locke da takılmış; Pembroke Örlüne yazdığı mektubundaki açıklayıcı notlarında bunun bir gösteriş olduğunu, masonların bu konularda kendilerine göre ve kendi içlerinde bir otoriteleri bulunduğunu belirtmiş, ancak bunun genelleştirilemeyeceğini vurgulamış.

Öte yandan John Locke "din"in de bir sanat olarak nitelendirilmesinin çok garip olduğunu eklemiş. Kuşkusuz burada "sanat" ve "bilgi" kavramları özdeşleştiriliyor. Bununla birlikte "din" kavramının diğerleriyle bir arada tutulmasında ya bir yanlışlık ya da bir özenti olduğu açıkça bellidir.

(14) John Locke'un bu noktadaki görüşü de ilginç. Önce "Bunun nasıl bir sanat olduğunu düşünemiyorum" diyor. Bundan sonra ise birçoklarının aslında bir sır olarak saklaması gerekli şeyleri açığa vurmaktan sakınmayı beceremediklerine değinerek, "Böyle yapmadıklarına göre masonların sır saklama yetenekleri gerçekten bir sanat olarak nitelendirilebilir" diyor.

(15) Buradaki "hasta" sıfatı, bireysel çıkar hırsları olan, aşırı ölçüde olumsuz tutkuları bulunan ya da zihinsel dengesizliği nedeniyle ne yapacağı belli olmayan bir kişiyi nitelemek üzere kullanılmaktadır.

(16) "Değişimler sanatı" olarak sözü edilen şey alşimidir. Aslında operatif masonlar hiçbir zaman alşimi ile ilgilenmemiştir. Ancak operatif mason localarına katılmış olan spekülatif kabul edilmiş masonlar arasında alşimistlerin de bulunduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, mason localarına meslekten olmayan kişilerin alınması, 15. yüzyıl ortaları için henüz çok yeni bir olgudur. Şu halde burada dolaylı olarak alşimiye değinilirken, bu yarı-bilim dalının çok daha eski uygulamalarından söz edilmekte olsa gerektir.

(17) "Abrak yeteneği" sözüyle "abrakadabra" sözcüğünün kullanım bilgisi nitelendirilmektedir. Bu sözcük, eski çağların sihirli sayılan sözcüklerinden biriydi. Bu sözcük özellikle Kabala'nın öğretileriyle bağlantılıydı.

(18) "Korku ve umut etkileri altında kalmaksızın" deyişiyle anlatılmasına çalışılan şey, teist dinlerin cennet ve cehennem konulan ile ilgili dogmalarıdır.

(19) Buradaki "endüstri" terimi teknik bilimleri nitelemektedir. Nitekim daha sonra, 17. yüzyılda Operatif Masonluğun bir meslek olarak zayıflamasının nedenlerinden biri de, çağlar öncesinden kalma eski bilgi ve tekniklerini hemen hiç yenilemeksizin sürdürmekte direnmiş olmalarıdır.

20) John Locke'un mektubunda bundan sonra metinde geçen bazı sözcüklerin anlamlan ve Locke'un kendisine göre yaptığı yorumlamaları yer almaktadır. Pembroke Örlü'nün tüm bu bilgileri ne için istemiş olduğu da bilinmemektedir.

SONUÇ

Masonik otoritelerce Leland Elyazması'nın bir gerçek belge ve bir masonik belge olup olmadığı konusu üzerinde bir uzlaşmaya varılamamıştır.

Bu nedenle, bazı masonik kaynaklarda "eski belgeler"in listesi verilirken, Leland Belgesi'nden söz edilmediği de dikkati çekebilir.

Ne var ki, Çağdaş Masonluk anlayışı içinde, değil gerçek bir masonik belge olması, böyle bir belge hiç olmasa bile, 17. yüzyıl sonlarında John Locke'un kaleme almış olduğu mektup yadsınamaz bir değer taşır.

Gerek Operatif Masonluk, gerekse Operatif Masonluğun yaşadığı dönemlerde içeriğinde yer alan spekülatif öğeler hakkındaki bilgiler, çoğunlukla yalnızca Masonlukla ilgili olmayan değişik ve çok daha geniş kapsamlı tarihsel bilgilerden pek noksanlı olarak derlenebilmektedir.

Bu bakımdan, yalnızca Masonluktan ve Masonluk ile ilgili konulardan söz etmekte olan bir tarihsel belge, Masonluğun tarihçesinin anlaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesi bakımından çok önemlidir.